

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษา เรื่อง “แนวทางการกำหนดพื้นที่ป่าไม้โดยชุมชนมีส่วนร่วม ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ” เป็นการศึกษาเพื่อ

1. เพื่อศึกษาลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการจัดการของราษฎรในพื้นที่ป่าไม้ ในหมู่บ้านหนองหอยเก่า ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการกำหนดพื้นที่ป่าไม้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย

ในการศึกษาในครั้งนี้ เป็นกระบวนการศึกษาเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถสรุปผลของการศึกษา ได้ดังต่อไปนี้

5.1.1 ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการจัดการของราษฎรในพื้นที่ป่าไม้ในหมู่บ้านหนองหอยเก่า ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้ซึ่งมีจำนวน 7,979 ไร่ หรือ 12.76 ตารางกิโลเมตร เป็นอัตราส่วนร้อยละ 61.58 พื้นที่ที่มีลำดับรองลงมา เป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีจำนวน 4,538 ไร่ หรือ 7.26 ตารางกิโลเมตร เป็นอัตราส่วนร้อยละ 35.02 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนพื้นที่ที่เหลืออีก 441 ไร่ หรือ 0.70 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่อยู่อาศัยหรือใช้ประโยชน์อื่นๆ พื้นที่ป่าไม้ส่วนมากจะอยู่ทางทิศเหนือของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ สภาพพื้นที่ป่าไม้จะอยู่รวมกันเป็นพื้นที่ผืนใหญ่ และเป็นพื้นที่ต้นน้ำ ส่วนพื้นที่เกษตรกรรม เป็นพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ที่เข้าดำเนินการส่งเสริมปลูกพืชต่างๆพื้นที่ดังกล่าวจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม และอยู่บริเวณส่วนกลาง และส่วนล่างของพื้นที่ดำเนินการ และพื้นที่เกษตรกรรมส่วนมากมีชายขอบติดกับพื้นที่ป่าไม้

5.1.2 แนวทางการพัฒนาการกำหนดพื้นที่ป่าไม้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย

จากการศึกษาถึง แนวทางการกำหนดพื้นที่ป่าไม้โดยชุมชนมีส่วนร่วม ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จะเห็นได้จากการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ มีขั้นตอนของแนวทางการกำหนดพื้นที่ป่าไม้โดยชุมชนมีส่วนร่วม มีดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมของบุคลากรและชุมชนในการดำเนินการ

1.1 การเตรียมความพร้อมของบุคลากร

คณะกรรมการระดับบริหาร โครงการเป็นบุคลากรด้านบริหารหรือด้านอำนวยการจะมีปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้กำกับดูแล มีผู้ช่วยปลัดกระทรวงฯ เป็นประธานโครงการ มีผู้แทนจากกรมป่าไม้ กรมพัฒนาที่ดิน กรมประชาสัมพันธ์ กรมส่งเสริมการเกษตร และผู้แทนมูลนิธิโครงการหลวง เป็นคณะกรรมการ

คณะทำงานระดับพื้นที่ (ฝ่ายปฏิบัติการ) จะมีผู้แทนกรมป่าไม้ ซึ่งถูกแต่งตั้งโดยปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นผู้กำกับดูแล มีหัวหน้าศูนย์งานป่าไม้โครงการหลวงเป็นหัวหน้าในการดำเนินการตามโครงการที่ได้รับมอบหมาย และมีคณะในการดำเนินการจะประกอบไปด้วย หัวหน้าหน่วยงานป่าไม้โครงการหลวงในพื้นที่ดำเนินการ เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์งานป่าไม้โครงการหลวง เจ้าหน้าที่ประสานงานประจำหน่วยในพื้นที่ดำเนินการ ผู้แทนจากชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการดูแลด้านหน่วยงานป่าไม้ในพื้นที่

1.2 การเตรียมความพร้อมของชุมชน

การเตรียมความพร้อมของชุมชนนั้น จะเริ่มด้วยการนัดประชุมกับผู้นำแกนนำต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในสภาพของความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการอยู่ตลอดเวลาด้วยวิธีการใช้หอกระจายเสียงของหมู่บ้าน มีการจัดประชุมรายย่อยร่วมกับผู้นำชุมชนกับชาวบ้าน ทำความเข้าใจกับชุมชนประชาสัมพันธ์กับชุมชนในช่วงเทศกาลที่สำคัญที่หน่วยงานได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมหรือการอบรมต่าง ๆ ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

ในการเตรียมความพร้อมของชุมชน จะต้องอาศัยระยะเวลาในการสร้างความรู้สึกร่วมกันก่อนหน้าที่จะเริ่มโครงการ และจะต้องให้ความร่วมมือซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลาระหว่างเจ้าหน้าที่กับชุมชน เพื่อจะให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับซึ่งกันและกันในการดำเนินโครงการ การให้ความเคารพ ความเชื่อถือ ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ แล้วจะได้ถึงความไว้วางใจร่วมกันระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่

2. การจัดเตรียมเครื่องมืออุปกรณ์ในการดำเนินการ

ในการจัดเตรียมเครื่องมือ อุปกรณ์ ที่มีความจำเป็น ในส่วนของการดำเนินการ จะประกอบไปด้วย GPS (Global Position System) กล้องถ่ายภาพนิ่ง แผนที่ทหารบก แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน ภาพถ่ายดาวเทียมหรือภาพถ่ายทางอากาศ แบบฟอร์มที่ใช้ในการสำรวจต่างๆ เสาหลัก เป็นต้น

3. การสำรวจแปลงพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย

การสำรวจแปลงเกษตรกรรม/ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ดำเนินการการกำหนดแนวเขต มีการจัดประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับแกนนำของชุมชนและเจ้าของแปลงในพื้นที่ที่จะทำการสำรวจ เพื่อจะเป็นการสำรวจข้อมูลแปลงอย่างถูกต้อง พร้อมทั้งการจัดเก็บข้อมูลและกำหนดช่วงเวลาที่ดำเนินการสำรวจ โดยการบันทึกข้อมูลในการสำรวจแปลงเกษตรกรรม/ที่อยู่อาศัย ซึ่งต้องใช้ระยะเวลามากในการสำรวจฯ โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เช่น ขนาดแปลง ลักษณะการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ ชื่อ-สกุล ที่อยู่ของเจ้าของแปลง เป็นต้น เพื่อจะทราบถึงจำนวนแปลงที่ทำการครอบครองต่อเกษตรกร 1 ราย สภาพของแปลงในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะได้อ้างอิงถึงตำแหน่งที่ตั้งของแปลงเป็นแบบพิกัด UTM ที่สามารถค้นหาได้กับสภาพพื้นที่ ซึ่งสามารถสำรวจแปลงเกษตรกรรม/ที่อยู่อาศัยได้จำนวน 303 แปลง ซึ่งมีจำนวนเจ้าของแปลงอยู่ 193 คน แต่ไม่ใช่ 193 คนนี้จะมีจำนวนแปลงเฉพาะพื้นที่ดำเนินการในระยะแรกเท่านั้น

4. การร่วมกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าไม้ออกจากพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย

ในขั้นตอนของการร่วมกันกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าไม้ออกจากพื้นที่เกษตรกรรม/ที่อยู่อาศัย โดยจะประชุมเพื่อกำหนดวันที่จะดำเนินการเดิมกำหนดแนวเขตฯ ร่วมกันกับคณะดำเนินการกับชุมชน เจ้าของแปลงที่มีพื้นที่ติดกับแนวชายป่าไม้ โดยจะต้องอาศัยข้อมูลจากการสำรวจแปลงพื้นที่เกษตรกรรม/ที่อยู่อาศัย แผนที่ทหารบก แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยสังเขป ภาพถ่าย IKONOS เครื่องมือ GPS ในการบอกตำแหน่งจุดที่ได้ร่วมกันกำหนดแนวเขต จะต้องมีการจดบันทึกทุกครั้งที่มีการกำหนดตำแหน่งแนวเขต เพื่อให้เก็บเป็นข้อมูลที่สามารถตรวจสอบได้จริง จึงมีการหมายแนวเขตด้วยเสาหลัก (ทาสีขาว-แดง สลับกัน)

ในการร่วมกันกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าไม้ออกจากพื้นที่เกษตรกรรม/ที่อยู่อาศัยนั้น จะต้องเกิดจากการยินยอมและยอมรับกันในข้อตกลงที่กำหนดแนวเขตร่วมกันระหว่างเจ้าของแปลงกับคณะดำเนินการที่มีผู้นำชุมชน มีส่วนรับทราบทุกครั้งของการกำหนดแนวเขตฯ ในส่วนที่จะต้องปรับปรุงแนวเขตนั้นจะมีพื้นที่บุกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้อยู่จำนวน 3 แปลง คิดเป็นร้อยละ 0.99 และมีพื้นที่ที่จะขยายพื้นที่เกษตรกรรม/ที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นอยู่จำนวน 1 แปลง คิดเป็นร้อยละ 0.33 และมีพื้นที่เกษตรกรรม/ที่อยู่อาศัยที่ต้องย้ายออกจากพื้นที่ป่าไม้จำนวน

1 แปลง คิดเป็นร้อยละ 0.33 ซึ่งเมื่อเทียบกับสภาพพื้นที่แนวเขตที่ได้กำหนดจะมีในอัตราส่วนที่น้อยมาก ซึ่งจะถือได้ว่าพื้นที่แปลงส่วนใหญ่ของเกษตรกรแทบจะไม่มีปัญหาต่อการกำหนดแนวเขตและจะถือเป็นการปฏิบัติร่วมกันตามข้อตกลงกันได้ ในการสำรวจแปลงแนวเขตในระยะแรก จะมีการกำหนดแปลงพื้นที่ป่าไม้ออกจากพื้นที่เกษตรกรรม/ที่อยู่อาศัย ได้ 5 แปลงใหญ่ ๆ ซึ่งในแต่ละแปลงจะใช้ระยะเวลาในการสำรวจแต่ละรายแปลงที่มีช่วงห่างกันของเวลาประมาณ 2-3 สัปดาห์ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมที่จะดำเนินการเดินกำหนดแนวเขตฯ ต่อไปเป็นรายแปลง

เมื่อทำการกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าไม้ออกจากพื้นที่เกษตรกรรม/ที่อยู่อาศัย เสร็จสิ้นเป็นรายแปลงที่ทำการเดินกำหนดแนวเขตฯ จะต้องมีการนัดประชุมอีกครั้งกับเจ้าของแปลงต่าง ๆ ที่ได้เดินกำหนดแนวเขตฯ ร่วมกัน เพื่อจะได้เห็นลักษณะของแปลงพื้นที่ป่าไม้กับพื้นที่เกษตรกรรม/ที่อยู่อาศัยออกชัดเจน จะเป็นการนำเสนอผลงานที่ชุมชนกับคณะกรรมการร่วมกันในแต่ละครั้ง เมื่อทำการสำรวจเป็นรายแปลงเสร็จสิ้นลง

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

ในการศึกษารายนี้พบว่า การประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย แบ่งออกเป็น พื้นที่ป่าไม้และพื้นที่เกษตรกรรม ในพื้นที่ทางตอนบนของศูนย์ฯพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและเป็นที่ผืนใหญ่ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งในพื้นที่ดำเนินการของการกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่ลุ่มน้ำหนองหอยเก่าพื้นที่ลุ่มน้ำบ้านใหม่นั้นพื้นที่ป่าไม้นั้นจะเหลืออยู่ในจำนวนน้อย จึงต้องมีการกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าไม้เพื่อป้องกันพื้นที่ป่าไม้ของพื้นที่ลุ่มน้ำที่เหลือน้อย อีกทั้งป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ของเกษตรกร สำหรับพื้นที่เกษตรกรรมนั้นพบว่า มีการปลูกพืชเกษตรมาเป็นเวลานาน แสดงให้เห็นถึงวิธีการจัดการ การใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์มากที่สุด มีการจัดการพื้นที่เกษตรกรรม / ที่อยู่อาศัย อยู่รวมตัวกันตามลุ่มน้ำหรือลักษณะของทางน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ อุไรวรรณและคณะ (2537) ที่ได้ระบุว่า ในการศึกษาการวางแผนการใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วมใน 3 หมู่บ้าน พบว่า หลังจากที่ได้มีการวางแผน การใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วมแล้ว ชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเป็นการอยู่อย่างกระจุกตัวอยู่ตามริมห้วยธารน้ำ มีการทำการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำมากขึ้น โดยเฉพาะการจัดการพื้นที่เกษตรกรรม / ที่อยู่อาศัย ของราษฎรเอง ส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในพื้นที่ดำเนินการของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ผลจากการศึกษา มีความสอดคล้องกันกับ

เผด็จ (2546) โดยระบุไว้ว่า ความเหมาะสมการใช้ที่ดินตามความลาดเทของกรมป่าไม้ และการใช้ที่ดินตามความสูงควอรอนุโลมให้ใช้ประโยชน์ได้ถึงระดับความสูง 800 เมตร

สำหรับในด้านการกำหนดพื้นที่ป่าไม้โดยชุมชนมีส่วนร่วมนั้น การทำความเข้าใจร่วมกับเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เป็นสิ่งสำคัญมาก ซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่จะดำเนินการได้จะมีการติดต่อประสานงาน เตรียมความพร้อมของเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และในขณะที่ดำเนินการแบ่งเขตแนวนั้น ได้มีการตรวจสอบแนวเขตโดยมีผู้นำหมู่บ้าน เพื่อเป็นการยืนยันถึงความถูกต้อง เมื่อได้ดำเนินการเสร็จสิ้นเป็นรายแปลง ก็มีการจัดประชาวิจารณ์ เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องและเปลี่ยนแปลงแก้ไข ในกรณีที่มีการคัดค้าน ตามที่ประมุขมิมติเห็นชอบร่วมกันแล้ว หลังจากนั้นจึงทำการปักเสาหลักถาวร เพื่อเป็นการแสดงแนวเขตที่แท้จริงของพื้นที่ จะเห็นได้ว่าการได้รับความร่วมมือ เกิดความเข้าใจร่วมกัน พร้อมกับความรับผิดชอบร่วมกัน และการประสานงานที่ดี จากชุมชน กับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญ สำหรับการดำเนินการ เพื่อให้เกิดประโยชน์ด้านการพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากแนวคิดของสุริย์ (2531) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นการร่วมมือร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบ ไม่ว่าจะเป็นของปัจเจกบุคคล หรือของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการและเพื่อบรรลุเป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเกียรติศักดิ์ (2536) ที่ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการร่วมคิดร่วมกันแก้ไขปัญหาการดำเนินการและกิจกรรมในชุมชน ร่วมกันปฏิบัติงานในรูปการเสียดสละแรงงาน วัสดุสิ่งของและร่วมกันติดตามผลงาน บำรุงรักษาสาธารณประโยชน์ในหมู่บ้าน ทั้งการแสดงออกในการมีส่วนร่วม ซึ่งอาจเป็นการแสดงออกของบุคคลโดยตรง โดยผ่านองค์กรประชาชนหรือในชุมชนนั่นเอง

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย มีลักษณะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มใหญ่ และมีพื้นที่อยู่อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มบ้าน ในการจัดการพื้นที่ของเกษตรกรมีการจัดการอย่างเหมาะสม ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศของแปลงเกษตรกรรมเป็นหลัก มีการจัดระบบการปลูกพืชของเกษตรกรที่ดี แต่พื้นที่ดังกล่าวอยู่ในเขตของป่าสงวนแห่งชาติ และเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ – ปุย ทำให้เกษตรกรถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้บุกรุกพื้นที่ป่าไม้เป็นประจำ ซึ่งเมื่อมีการตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติก็ทำให้เกิดปัญหาการจับกุม จึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ แต่เมื่อมีการดำเนินการเรื่อง แนวทางการกำหนดพื้นที่ป่าไม้ อย่างมีส่วนร่วมของ

ชุมชนในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ขึ้นมาจึงทำให้ลดปัญหาความขัดแย้งลงได้ อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้น โดยจะมีการกำหนดแนวเขตป่าไม้และพื้นที่เกษตรกรรมออกจากกันอย่างชัดเจน ทำให้เกษตรกรไม่เข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าไม้อีก ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์กับทั้งสองฝ่ายร่วมกัน

ผู้ศึกษาได้มีข้อเสนอแนะในการศึกษาเรื่อง แนวทางการกำหนดพื้นที่ป่าไม้ อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย อยู่ 2 ส่วน คือ ข้อเสนอแนะต่อชุมชนที่ดำเนินการ และข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดคือ

1. ข้อเสนอแนะต่อชุมชนที่ดำเนินการ

1.1 ชุมชนควรมีการประสานงานร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐอย่างเป็นกลุ่มต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องให้มากยิ่งขึ้น เพื่อจะเป็นการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ให้ประสบผลสำเร็จ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยตรงและยั่งยืนสืบต่อไป

1.2 ชุมชนควรมีการรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ของชุมชนเอง โดยผ่านทางหอกระจายเสียง ให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ของชุมชนเอง มีการพัฒนาในทางเศรษฐกิจ สังคม ประโยชน์สิทธิของชุมชน ไปในทางที่สร้างสรรค์ และก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมเป็นวงกว้างต่อไป

1.3 ชุมชนควรจะเข้าร่วมการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อจะได้ดำเนินการเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมอยู่ตลอดเวลา เพื่อชุมชนจะได้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมอย่างถูกต้องและเหมาะสมในแต่ละส่วนของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

2.1 หน่วยงานที่สนับสนุนควรรีบบรรลุให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและดำเนินการอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน/ชุมชนที่ได้ร่วมดำเนินการมาด้วยความตั้งใจและเต็มใจที่จะเนนการเพื่อประโยชน์ของประชาชน/ชุมชนเอง

2.2 เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมที่ได้ดำเนินการให้เป็นกิจกรรมประจำศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ที่มีหน่วยงานต่าง ๆ ให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ตลอดการดำเนินการของศูนย์

2.3 มีการติดตามผลของการดำเนินการกำหนดแนวเขตฯ ที่ร่วมดำเนินการอย่างสม่ำเสมอและเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ดำเนินการกำหนดแนวเขตอย่างสม่ำเสมอ เพื่อแสดงถึงการตรวจสอบผลของการดำเนินกิจกรรมการกำหนดแนวเขต

2.4 มีการสำรวจแนวเขตที่ร่วมกันกำหนดพื้นที่ป่าไม้อย่างมีส่วนร่วม อย่างสม่ำเสมออย่างน้อยปีละ 1 ครั้งของการสำรวจพื้นที่ทั้งหมดของการดำเนินการ

2.5 มีการแจ้งข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่ดำเนินการ

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษา ถึงแนวทางการพัฒนาในการสนับสนุนการดำเนินการของโครงการจัดที่ดินทำกินตัวอย่างในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง

2. ควรมีการศึกษาถึงแนวทางการร่วมมือของหน่วยงานที่ดำเนินการตามการดำเนินกิจกรรมโครงการจัดที่ดินทำกินของภาครัฐ

3. ควรมีการศึกษา ความพึงพอใจของชุมชนในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ต่อการดำเนินการของโครงการกำหนดพื้นที่ป่าไม้โดยชุมชนมีส่วนร่วมในพื้นที่ดำเนินการ

4. ควรมีการติดตามตรวจสอบผลในแต่ละปีและประเมินปัญหาที่อาจเกิดขึ้น ว่ามีการบุกรุกป่าไม้เพิ่มขึ้นหรือไม่

5. ควรมีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อการพัฒนารูปแบบของการดำเนินการของโครงการจัดที่ดินทำกินอย่างหลากหลายในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง